

Erken Çocukluk Eğitiminde İdeal İnsan Yetiştirme Arayışları: Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Karşılaştırılması

Alperen Avcı¹
Özkan Sapsağlam²

Özet

Bu araştırma, Anadolu Pedagojisi ile Waldorf Yaklaşımı'nı karşılaştırarak eğitimde ideal insan yetiştirme hedefi doğrultusunda, farklı kültürlerde ve zamanlarda ortaya çıkan iki eğitim modelini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma Türk İslam medeniyetinin köklü eğitim geçmişine vurgu yaparak, modern eğitim sistemlerindeki yansımaları belirtmektedir. Araştırma, nitel bir yöntem olan durum çalışmasıyla gerçekleştirilmiş ve çeşitli akademik kaynaklardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma, Anadolu Pedagojisi ile Waldorf Yaklaşımının benzer özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Her iki yaklaşım, insanı merkeze alan bir felsefe benimsemekte, çocuğun doğal gelişimini destekleyerek bireysel yetenekleri ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Anadolu Pedagojisi'nde çocukların bütüncül gelişimine önem verilirken, Waldorf yaklaşımında da benzer bir anlayışın mevcut olduğu görülmüştür. Her iki pedagojik yaklaşım da toplumsal değerlere katkı sağlama ve bireyin duygusal, entelektüel gelişimini destekleme amacını taşımaktadır. Bu çalışma, Anadolu Pedagojisi'ndeki öz değerlerin ve pedagojik yaklaşımın, günümüzde eğitim alanında nasıl bir ilham kaynağı olabileceğini vurgulayarak, eğitimde geçmişten gelen bilgi birikiminin önemini dile getirmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Erken çocukluk eğitimi,
Anadolu pedagojisi,
Waldorf yaklaşımı,
Eğitim felsefesi,
Sıbyan Mektepleri

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 23.11.2024

Kabul Tarihi: 17.06.2025

Elektronik Yayın Tarihi: 30.06.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1590332

¹ Öğr.Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, alperen.avci@alparslan.edu.tr, 0000-0003-2395-9495

² Prof.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ozkan@yildiz.edu.tr, 0000-0002-9965-5191

The Quest for Educating the Ideal Individual in Early Childhood Education: A Comparison of Anatolian Pedagogy and the Waldorf Approach

Abstract

This study aims to compare the Anadolu Pedagogy and Waldorf Approach to examine two educational models that emerged in different cultures and time periods with the goal of educating ideal individuals. The research emphasizes the rich educational heritage of the Turkish-Islamic civilization and highlights its reflections in modern educational systems. The research was conducted using a qualitative method, specifically a case study, and data obtained from various academic sources were analyzed. The study reveals that both Anadolu Pedagogy and the Waldorf Approach share similar characteristics. Each approach embraces a philosophy centered on the human being, aiming to support the natural development of the child and to bring individual talents to the forefront. In Anadolu Pedagogy, emphasis is placed on the holistic development of children, and a similar understanding is observed in the Waldorf Approach. Both pedagogical approaches aim to contribute to societal values and support the emotional and intellectual development of the individual. This study underscores the importance of the intrinsic values and pedagogical approach of Anadolu Pedagogy as a source of inspiration in contemporary education, highlighting the significance of the knowledge accumulated from the past in the field of education.

Keywords

Early childhood education,
Anatolian pedagogy,
Waldorf approach,
Educational philosophy,
Sıbyan schools

About Article

Sending Date: 23.11.2024
Acceptance Date: 17.06.2025
Electronic Issue Date: 30.06.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1590332

GİRİŞ

Toplumlar, tarih boyunca değişen koşullar ve kültürel dinamikler doğrultusunda ideal insan arayışlarını çeşitli şekillerde sürdürmüştür. Bu arayış, sadece bireysel bir hedef değil, aynı zamanda bir toplumun geleceğini şekillendiren temel unsurlardan biri olarak da öne çıkmaktadır. Her toplum hem bugününü hem de geleceğini inşa etmek amacıyla, yeni nesillere kültürel miraslarını ve bilgi birikimlerini aktararak, onları insanlığa faydalı bireyler olarak yetiştirme ihtiyacı içindedir (Akdeniz,1992). Türk kültüründe ideal insan tipi, tarih boyunca "Alp" tipi olarak şekillenmiştir. "Alp", savaşçı, cesur, erdemli ve bilge kişiyi temsil eder. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden Batılılaşma dönemine kadar geçen sürede, ideal insan tipi "Alp-Eren" olarak adlandırılmıştır. "Alp" Türklerin kahramanlık, savaşçılık ve bilgelik özelliklerini sembolize ederken, "Eren" ise milletin erdem ve faziletini temsil etmektedir (Tozlu, 2016). Gelenekten beslenen "ideal insan" tipi, zamanın, coğrafyanın ve koşulların etkisiyle "alp", "gazi", "veli", "bilge", "derviş", "âşık" gibi farklı modellerle şekillenmiş ve günümüzde modern çağın dinamiklerine uyum sağlayarak 'yeni insan' tipine evrilmiştir. Bu değişim Türk kültürünün her dönemde ideal insanı yeniden tanımlama ve ona

ulaşma çabasının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2024). Bu yansımanın örneği olarak Türk düşünürleri ve edebiyatçıları da tarih boyunca ideal insan tipini farklı figürlerle sembolleştirmiştir. Ziya Gökalp'in "Ayhan" tipi, Türklüğü, İslamı ve çağdaşlığı bir arada temsil etmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un "Asım"ı, İslami değerlere bağlı, vatansever ve donanımlı bir genç tipini temsil etmektedir. Tevfik Fikret'in "Haluk" tipi ise Batılı değerlerle şekillenmiş, laik bir insan modelidir. Bu sembol karakterler, farklı süreçlerde Türk toplumunun ideal insan tipini yansıtmaya çabalarının birer ifadesidir (Tozlu, 2016). Eğitimin bu değişimin merkezinde yer alması rastlantı değildir; çünkü ideal insan modelini inşa etme ve onu kuşaktan kuşağa aktarma süreci, esasen eğitimle şekillenmektedir. Bu süreçte hem manevi hem de ahlaki eğitim oldukça önemlidir. Çünkü eğitim, toplumların kültürel ve ahlaki değerlerini yeni nesillere aktarmada en güçlü araçlardan biridir. Bu nedenle, toplumların ideal insan modelini oluşturma sürecinde eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Okulun görevi sadece çocuklara kavramları öğretmek ve bilgi aktarmak değil aynı zamanda milli, manevi ve kültürel değerleri de çocuklara öğretmektir (Sapsağlam, 2024). Özellikle manevi ve ahlaki değerlerin eğitim aracılığıyla nesilden nesle aktarılması, toplumların geleceğini güvence altına alırken bireylerin de içsel olgunlaşma süreçlerini desteklemektedir. Bu bağlamda, tarih boyunca pek çok Türk İslam düşünürü hem bireyin gelişimini hem de toplumsal yapıyı eğitim ile güçlendirmeyi amaçlamıştır. Farabi, insan mutluluğunun eğitimle yakından ilişkili olduğunu savunur ve mutluluğa ulaşmanın yolunun eğitimden geçtiğini belirtir (Toprak, 2020). Ona göre eğitimin ana hedeflerinden biri, ahlaki erdemleri öğretmektir (Yıldırım, 2020). İbn-i Sina da Farabi gibi eğitimin amacının ahlaki erdemlere ulaşmak olduğunu savunur ve çocuğun sütten kesilir kesilmez, kötü alışkanlıklar edinmeden eğitime başlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Utkugün, 2020). Çocuğun öncelikle ahlak eğitimi alması gerektiğini belirten İbn-i Sina, insanın ruhsal ve zihinsel gelişiminin eğitimle sağlanabileceğini ifade etmektedir. Ona göre eğitim, bireyin topluma katkısını artırmak için önemli bir araçtır (Sönmez, 2011). Ayrıca İbn-i Sina, öğretmenin dindar, dürüst, bilgili, insaflı, temiz ve kibar olması, çocukların yeteneklerini tanınması ve onlarla ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir (Utkugün, 2020). Gazali'ye göre, çocuk okulda Kur'an öğrenmeli ve geçmişteki iyi insanların hayat hikâyelerini ve davranışlarını tanımalıdır. Bu şekilde, çocukta iyi insanlara karşı sevgi ve muhabbet tohumları ekilmiş olur (Çamdibi, 2020). Hacı Bektâş-ı Velî'nin insan modeli olan hakikat kapısındaki on makamı, onun Kur'an ahlakıyla yoğrulmuş, kendini bilen, olgun ve yaratılış sırrını kavramış ideal insan modelini yetiştirme anlayışının temelini oluşturur (Etik Acar, 2018). Mevlâna, terbiyeyi ve eğitimi, insanı kötü alışkanlıklardan arındırarak Allah'ı tanıma, inanma ve O'na yakınlaşma yolunda rehberlik eden önemli bir süreç olarak görmektedir (Yeniterzi, 1995). Farabi, İbn-i Sina, Gazali, Hacı Bektaş Veli ve Mevlâna gibi birçok Türk İslam düşünürünün eğitime ilgili görüşleri, Anadolu Pedagojisi'nin temellerini oluşturan fikirlerdir. Bu düşünürlerin ahlaki erdemler, bireysel gelişim ve öğretmenlerin nitelikleri üzerine vurguları, Anadolu Pedagojisi'nin çocuğun içsel dünyasını keşfetmesine ve doğal eğilimlerini takip etmesine dair yaklaşımını şekillendirirken aynı zamanda ideal insan tipinin ahlak, bilgelik ve toplumsal sorumluluk ile yoğrulmasını hedeflemiştir. Bu pedagojinin ana hedefi, bilime ışık tutmuş örnek bilim insanları yetiştirmek ve çocukların ülke için değerli bireyler olmalarını sağlamaktır (Akbaba, 2018).

Anadolu Pedagojisi

Anadolu Pedagojisi, çocuk eğitiminde duygusal derinliği ve empatiyi ön planda tutarak, çocuğun sadece acıyı hissetmesini değil, aynı zamanda karşı tarafın duygularını anlamasını da hedeflemektedir. Çocukların doğal ritimlerine ve gelişimsel özelliklerine önem

vererek onların doğal ritimlerini bozmadan eğitim almalarını hedefler. Gözlerini kapatıp evrenin seslerini hissetme fikri, Anadolu pedagojisinin öncelikli amacıdır. Anadolu pedagojisi, çocukların bütüncül gelişimine odaklanırken kültürel değerleri yaşatmayı ve çocukların doğal çevreleriyle uyumlu bir şekilde büyümelerini sağlamayı hedefler. Akbaba'ya (2018) göre, Anadolu pedagojisinin en temel amacı ise cesur, mert, sözüne güvenilen, erdemli ve ülke sevdalısı bireyler yetiştirmektir. Anadolu pedagojisi, pasif bir çocuğun tam tersi olan aktif ve kolektif bir çocuk modelini benimser. Bu model, çocuğun doğa ve çevresiyle olan etkileşimini önemser ve onu sosyal bir varlık olarak yetiştirir (Keskinpalta, 2011). Anadolu Pedagojisi, Anadolu'nun derin kültürel köklerine dayanan özgün bir pedagojik yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşımın temelini, Anadolu'nun zengin kültürel mirası, gelenekleri ve toplumsal yapısı oluşturur. Anadolu pedagojisinin felsefesi, çocukların doğal gelişimlerini desteklemek ve onları kendi kültürel kimlikleriyle uyumlu bir şekilde yetiştirmek üzerine odaklanır. Anadolu Pedagojisi, farklı kaynaklardan beslenen ve çeşitli düşünürlerin görüşlerini, yerel değerleri ve eğitimsel uygulamaları bir araya getiren bir pedagojik yaklaşımı temsil eder. Bu yaklaşım, genellikle Türkiye'deki eğitim literatüründe, yerel araştırmalarda ve eğitimcilerin çalışmalarında bulunan kaynaklardan bilgi ve tecrübeyle şekillenir.

Bu yaklaşımın temelinde, Farabi, İbni Sina, Gazali, İbni Haldun, Hoca Ahmet Yesevi, Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bektaşî Veli gibi düşünürlerin görüşleri ve eğitim anlayışları bulunmaktadır. Bu düşünürlerin eserleri ve düşünceleri Anadolu'da etkili olmuş ve Anadolu pedagojisinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, Anadolu pedagojisi doğrudan bir eğitim programı olarak hazırlanmamıştır. Bunun yerine, bu pedagojik yaklaşım, bu düşünürlerin görüşlerinden etkilenecek şekilde şekillenmiş ve onların eğitim anlayışlarını içermiştir. Bu bağlamda, Anadolu pedagojisi, köklü düşünce geleneğinden beslenen ve yerel kültürel değerlerle sentezlenen bir eğitim yaklaşımını temsil eder. Anadolu pedagojisinin köklerini oluşturan düşünürlerin bakış açılarına göre, eğitim ve öğretim süreci şu şekilde şekillenir: Farabi'ye göre öğretmen, sınıfta ezber, tekrar, tartışma, dikkatli ve ayrıntılı inceleme gibi yöntemleri kullanmalıdır. İbn Haldun'un bakış açısına göre ise, baskı altında çocuğun eğitilmesi, onun kötü alışkanlıklar kazanmasına, yeteneklerini geliştirememesine ve tembelliğe yol açabilir (Demirtaş & İpek, 2012). Gazali de eğitimin etkili olabilmesi için anlatılacak konuların insanların seviyelerine göre seçilmesi ve onlarla seviyelerine uygun şekilde iletişim kurulması gerektiğini vurgular (Şener & Topaloğlu, 1967). Mevlâna'nın görüşlerine göre; eğitim insanın yaratılış gerçeği üzerine kurulmalı, bireylerin fıtratındaki becerileri geliştirmeli ve bu becerileri onların gönüllerinin hizmetine sunmalıdır (Ergün, 1993). Anadolu Pedagojisi, çocukların mutluluğunu ve kişisel gelişimini öncelikli tutar, onların kendi benliklerini keşfetmelerine ve doğal eğilimlerini takip etmelerine yardımcı olur (Keskinpalta, 2011). Bu bağlamda, Anadolu Pedagojisi'nin derinlikli ve bütüncül yaklaşımı, çocukların duygu dünyalarını, doğal ritimlerini ve içsel potansiyellerini ön plana çıkarırken, eğitim sürecinde öğretmenlerin örnek davranışlarına ve bireysel ihtiyaçlara odaklanmaktadır.

Anadolu Pedagojisi'nin özünde duygu düzenleme yer almaktadır, Kınalızâde Ali Efendi de *Ahlâk-ı Alâî*'de bu durumu çocuğun duygu düzenlemesini, hayâ duygusunu ve ahlaki gelişimini esas alan, "kalpten kalbe inşa edilen" bir süreç olarak tanımlar (Öztürk, 2014). Eğitimde yalnızca sözlerin değil, aynı zamanda yetişkinlerin örnek davranışlarının da önemli bir rol oynadığı bu anlayışta, Hacı Bektaşî Veli'nin eğitime yönelik görüşlerinde öne çıkan "aşk" kavramı yaklaşımın merkezinde yer almaktadır. Aşk, insanı hamlıktan kurtarıp olgunlaştıran, canı harekete geçiren ve iç huzuru sağlayan yegâne unsur olarak kabul edilir (Kahramanoğlu & Şahin, 2019). Gazali'ye göre okul, çocukların kalplerine "iyi insanlara karşı

sevgi ve muhabbet tohumlarının ekildiği" bir yerdir. Gazali, bireyin davranışlarının çevresel etkilerle şekillendiğini vurgular (Şener & Topaloğlu, 1967). Farabi'ye göre, insanın gelişiminde önemli bir rol oynayan unsurlardan biri hayal gücüdür. Özellikle çocukluk döneminde başlayan ve yaşamın her aşamasında devam eden hayal gücü, eğitim ve öğrenmeye önemli bir katkı sağlar (Aydın, 2010). Dolayısıyla, Anadolu Pedagojisi, bireyin duygu gelişimini ve içsel olgunlaşmasını destekleyen bir eğitim anlayışı sunarak, eğitimin özünde sevgi ve derin bir bağlılık olduğunu ortaya koymaktadır.

Anadolu Pedagojisinin Somut Bir Yansıması: Sıbyan Mektepleri

Türk-İslam düşünürlerinin eğitimle ilgili görüşleri, Anadolu Pedagojisi'nin temel prensiplerine ve eğitim uygulamalarına derin bir şekilde yansımıştır. Bu bağlamda, sıbyan mektepleri, bu felsefi ve pedagojik anlayışın somut bir yansıması olarak, modern erken çocukluk eğitimi kurumlarının tarihteki ilk örneklerindendir. Sıbyan mektepleri, kavram ve kurum olarak Osmanlılara Anadolu Selçuklularından aktarılmış ve bu kurumlar Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk yıllardan itibaren temel eğitim veren kurumlar olmuştur (Arslan Çinko, 2023; Oltu, 2023). "Sıbyan Mektebi" terimi, Arapça'da "sabi" kelimesinden türetilmiştir; bu kelime, 5-6 yaşlarındaki çocukları tanımlar (Kazıcı, 2004). Bu kurumlarda mektebe başlama yaşıyla ilgili farklı görüşler bulunmasına rağmen, kabul edilen yaşın 4 yıl, 4 ay ve 4 gün olduğu bilinmektedir (Günaltay Başak, 2020). Çocuğun mektebe başlayacağı zaman yapılan törene halk arasında "Âmin Alayı" denir. Bu tören, çocukların eğitim hayatına adım atmalarını kutlamak amacıyla düzenlenir ve toplumda önemli bir yer tutar (Öcal, 1973). Âmin Alayı, ailelerin ve toplumun bir araya gelerek çocuğun yeni eğitim yolculuğuna destek vermesini simgeler. Bu gelenek, eğitimin önemini vurgularken aynı zamanda sosyal dayanışmayı da pekiştirir. Sıbyan mekteplerinde görev yapan hocalar, genellikle medreselerde eğitim almış, cami veya mescitlerde imamlık ya da müezzinlik yapmış kişilerden oluşur. Bu hocalar, görev için seçilirken "nefsi enfes sahibi, rıza-yı hak talibi, sâlih bir hafız-ı kalamullah" namazın erkân ve şeraitini bilen, sıbyan talimine uygun ve yetkin bireyler olmalarına dikkat edilir (Gelişli, 2002). "Nefsi enfes sahibi," kişinin kendini kontrol edebilme yeteneğini ve ahlaki olgunluğunu ifade eder; bu da hocaların çocuklara iyi bir örnek olmasını sağlar. "Rıza-yı Hak talibi" ifadesi, hocaların yalnızca Allah'ın rızasını gözeterek görev yapmaları gerektiğini vurgular. Son olarak, "sâlih bir hafız-ı kalamullah," Kur'an'ı ezbere bilen ve bu bilgiyi hayatına yansıtan, dinî değerleri ön planda tutan kişileri tanımlar. Bu nitelikler, hocaların çocuklara hem akademik hem de ahlaki değerleri öğretmelerinde büyük önem taşır. Bu nitelikler, Sıbyan mekteplerinin eğitim kalitesini artırmak ve çocuklara en iyi eğitimi vermek amacıyla belirlenmiştir. Sıbyan mekteplerinde verilen eğitim, başlangıçta yalnızca Kur'an-ı Kerim ve temel dinî bilgilerle sınırlıydı. Ancak zamanla, eğitim müfredatında değişiklikler meydana gelerek yazma ve matematik gibi temel becerilerin kazandırılmasına da önem verilmeye başlandı. Bu gelişimle birlikte, tarih ve coğrafya gibi dersler de müfredata eklendi (Pakalın, 1993). Sıbyan mekteplerinde uygulanan eğitim anlayışı, bireyin zihinsel gelişiminin yanı sıra duygusal ve sosyal gelişimini de destekleyerek ideal insanın inşasında kritik bir rol oynamıştır. Osmanlı Dönemi'nde bu yaklaşımı en iyi özetleyen sözlerden biri, "Mektep bir mekseb-i edeptir" ifadesidir (Akyüz, 2000). Bu söz, okulun sadece bilgi edinme yeri değil, aynı zamanda edep ve ahlak öğrenilen bir mekân olduğunu vurgular. Sıbyan mekteplerinde uzun yıllar boyunca ahlaka yönelik ayrı bir ders verilmemiştir; bunun nedeni, öğrencilerin ilmi dersleri aracılığıyla İslâm'ın iman, ibadet ve ahlâk esaslarını kapsamlı bir şekilde öğrenmeleridir (Çelik, 2007). Bu yaklaşım, ahlaki değerlerin doğrudan dinî eğitimle iç içe geçmiş olmasını sağlamış, böylece çocukların hem inançlarını hem de ahlaki anlayışlarını

geliştirmeleri hedeflenmiştir. İlmihal dersleri, sadece teorik bilgi sunmakla kalmayıp, aynı zamanda bu bilgilerin günlük hayatta nasıl uygulanacağını da öğretmiştir. Bu bağlamda, Sıbyan mektepleri, çocukların karakter gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Müfredatında müstakil bir ahlak dersi olmamasına rağmen, Sıbyan mekteplerinin en büyük özelliklerinden biri, öğrencilerin birbirlerine karşı sevgi ve büyüklerine karşı saygı değerleriyle yetiştirilmesidir (Bilim, 1998). Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemlerinde ahlak eğitimi, dinî öğretilerle birlikte verilerek Sıbyan mekteplerinin müfredatında önemli bir yer edinmiştir (Binbaşoğlu, 2005). Bu dönemde "Ahlâk Risaleleri"nin okutulması, ilköğretim politikasının kritik bir parçası haline gelmiştir (Nurdoğan, 2014). Bu risaleler, öğrencilere ahlaki değerleri ve erdemleri öğretirken, aynı zamanda toplumsal normların da benimsenmesine katkıda bulunmuştur. II. Meşrutiyet döneminde Sıbyan mekteplerinde okutulan ahlâk risaleleri, yalnızca ahlaki konularla sınırlı kalmayıp, bireyin kendisine, devletine, milletine ve insanlığa karşı sorumluluklarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Yazıbaşı, 2014). Bu genişletme, Sıbyan mekteplerinde uygulanan öğrenme-öğretme sürecinin, sanıldığı gibi yalnızca ezbere dayalı bir sistem olmadığını gösterir. Aksine, bu süreç, teorik açıdan yöntem zenginliği sunarak, çocukların öğrenme motivasyonunu ve kişilik gelişimini destekleyen, ders dışı etkinliklerle zenginleştirilmiş dinamik bir yapı sunmaktadır (Akgündüz, 1997). Sonuç olarak bakıldığında Sıbyan mektepleri, çocukların ahlaki ve manevi temellerini güçlendirerek, toplumun ihtiyaç duyduğu erdemli, bilinçli ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirme amacı güden, ideal insan modelini inşa etmede kritik bir rol üstlenen erken çocukluk eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada Öne Çıkan Erken Çocukluk Modelleri ve Waldorf Yaklaşımı

Türk-İslam coğrafyasında olduğu gibi batıda da değişen koşullara bağlı olarak, okul öncesi eğitimde farklı modeller ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Kayahan-Yüksel & Kartal, 2020). Rönesans ve reform hareketleri, sonrasında ise sanayi devrimi batıda erken çocukluk eğitiminin gelişmesinin öncü faktörleri olmuş ve pek çok farklı erken çocukluk eğitimi yaklaşımı doğmuştur. Montessori yaklaşımı, Reggio Emilia yaklaşımı, Waldorf yaklaşımı, High Scope yaklaşımı ve Head Start yaklaşımı bunlardan bazılarıdır. Dr. Maria Montessori'nin geliştirdiği Montessori yöntemi, çocukların ilgilerini temel alarak gelişimlerini desteklerken onlara özgür bir ortam sunmayı, öz denetim becerilerini geliştirmelerini ve bağımsızlaşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Ulutaş & Tutkun, 2018). Reggio Emilia yaklaşımı, Loris Malaguzzi ve meslektaşlarının, çocuklara dair birçok bilginin ancak doğrudan onlardan öğrenilebileceği fikri üzerine kurulmuştur (Aslan, 2005). Reggio Emilia modeline ilham veren okullarda, önceden belirlenmiş bir müfredat bulunmamakta; çalışmalar, çocukların ilgi ve meraklarına göre şekillenmektedir (Alptekin, 2019). High Scope yaklaşımı ise ABD'de, özellikle 1960'larda yoksul mahallelerde yaşayan okul öncesi çocukların akademik başarılarını desteklemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda çocuklara yaparak-yaşayarak öğrenme fırsatları sunulmakta, etkin öğrenme ilkesine dayanmaktadır (Aral vd., 2002). Head Start Projesi ise ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın 1964'te başlattığı "Yoksullukla Mücadele" kampanyası çerçevesinde, yoksulluk oranını azaltmaya yönelik kapsamlı bir girişim olarak uygulanmıştır. Bu program, eğitim, sağlık ve ebeveyn desteği sunarak çocuklara çok yönlü bir gelişim yaklaşımı benimsemiştir (Puma vd., 2010).

Waldorf Pedagojisi, temel eğitim felsefelerinin pedagojik yaklaşımlarına alternatif olarak Rudolf Steiner'in çocuk gelişimi üzerine kavramsallaştırmalarına dayanmaktadır

(Avison & Rawson, 2016). 1919 yılında Almanya’da Rudolf Steiner tarafından hayata geçirilen bu yaklaşım, onun "antroposofi" adını verdiği felsefi düşünce temelinde geliştirilmiştir (Koca & Ünal, 2018). Antroposofi, Steiner tarafından, “insanın yüce benliği tarafından üretilen bilgi, insanın içindeki bilinç” olarak tanımlanır (McDermott, 2012). Waldorf eğitimi, “belirli insanların belirli girişimleriyle doğan gerçek bir taban hareketi” olarak görülür (IASWECE, 2022). Waldorf’un ana ilkesi “çocuğun özgürlük için eğitilmesi”dir; ancak bu, çocuğun dilediğini yapabilmesi değil, doğru olanı keşfederek dünyaya katkı sağlayacak bir farkındalık ve üretkenliğini geliştirmesi anlamına gelir (Onur & Topkaya, 2017). Waldorf pedagojisi, tüm çocuklara yöneliktir ve akademik yetenek, sınıf, etnik köken ya da dinî ayırım gözetmeden zihinsel, fiziksel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını bütüncül bir yaklaşımla karşılar. Çocuk gelişim evrelerine uygun olarak düzenlenen bu pedagojide, çocuklarda öğrenmeye yönelik sevgi dolu bir ortam oluşturulması hedeflenir. Sanat, Waldorf eğitiminde ayrılmaz bir parça olup, çocukların hayal gücünü desteklerken sosyal sorumluluk, öz farkındalık ve sağlam bir sosyal kapasite kazandırmayı amaçlar (Carlgren, 2008; Edmunds, 2012).

Bu ilkeler doğrultusunda Waldorf eğitimi, bireylerin toplum içinde sorumluluk sahibi, etik değerler taşıyan ve problem çözme becerilerine sahip gençler olarak yetişmesini amaçlamaktadır (Stockmeyer, 2012). Ayrıca Waldorf pedagojisi öğrencilere takım çalışması, empati, beden-ruh-benlik odaklı bütüncül gelişim ve ahlaki değerlerin kazandırılmasını hedefler (Avison & Rawson, 2016). Bu yaklaşıma özgü nitelikler arasında eğitimde sanatsal bir yaklaşım, yaşa uygun entegre müfredat, çocuğun bütüncül olarak ele alınması, öğretmenin kişisel gelişiminin önemsinmesi ve öğrenci-öğretmen ilişkisinin ilkokuldan itibaren uzun soluklu bir yolculuk olarak ele alınması yer alır. Ayrıca, Üç R (Ritüel, Ritim ve Tekrar), açık alanda eğitim, bağımsız okul yapısı, toplum ve ebeveyn katılımı, mevsimsel festivaller gibi unsurlar da Waldorf eğitim yaklaşımının özgün niteliklerindendir (Stehlik, 2019).

Waldorf Pedagojisinin temel dayanakları, Steiner’in eğitim üzerine verdiği derslere dayanır ve her öğretmenin, her çocuğa özgü olarak kendi programını geliştirmesi gerektiği düşünülürken, “asıl programın çocuk olduğu” yaklaşımı esas alınır (Clouder, 2003). Waldorf okulları, devlet politikalarından bağımsız olarak, eğitimi düzenler ve uygular (Barnes, 1991). Bu pedagojide, öğretmenin amacı çocuğun dünyaya dair ruhsal ve maddesel gerçeklerle uyum içinde, en zengin şekilde kendi potansiyelini kullanabilmesine yardımcı olmaktır (Ogletree, 1996). Waldorf okullarında mimari yapı, çocukların estetik duygularını geliştirmeyi amaçlar; bu sayede çocukların sınıf ve okulu bir topluluk olarak algılayıp benimsemesi sağlanır (Bjornholt, 2014). Steiner, çocukların okul öncesi dönemde oyun yoluyla öğrenmelerini ve bu sayede yeteneklerini daha rahat ifade edebilmelerini savunur (Ekici, 2015). Günümüzde dünya genelinde Waldorf eğitimi, 59 ülkede 1283 okulda ve 52 ülkede 1922 erken çocukluk programında uygulanmaktadır. Bu eğitim modeli, temel eğitim ilkeleri değişmeden farklı ülke ve kültürlerde başarıyla adapte edilebilmektedir (Freunde Waldorf, 2024).

Türkiye’de Güncel Erken Çocukluk Eğitimi ve İdeal İnsan Yetiştirme Sorunu

Son yıllarda Türkiye’de özellikle Avrupa’da uygulanan erken çocukluk eğitimi yaklaşımlarını ve uygulamalarını taklit etme eğilimi öne çıkmaktadır. Hâlbuki dünyada erken çocukluk eğitiminin ilk kurumsal örnekleri ve uygulamaları Türkiye’de doğmuştur. Osmanlı

döneminde yaygın bir şekilde karşılaşılan Sıbyan mektepleri günümüz erken çocukluk eğitimi kurumlarının tarihteki ilk örnekleridir. Dolayısıyla bu yitir mirasın yeniden anlaşılması; başka bir kültürün eğitim yaklaşımının taklit edilmesinden çok daha faydalı ve doğru bir stratejidir. Erken çocukluk eğitimi, çocukların bireysel ve toplumsal rollerini şekillendiren önemli bir süreçtir. Kişilik gelişiminin temellerinin atıldığı, dil ve konuşma, özbakım becerileri gibi yaşamsal becerilerin kazanıldığı, ilk değer ve inanç yargılarının oluştuğu bir dönem olup, bireyin gelecek yaşamını da etkilemektedir. Bu yüzden erken çocukluk dönemi ve eğitimi “ideal insan” yetiştirme sürecinin ilk ve en önemli evresidir. Bu dönemde çocuklara bütüncül bir gelişim fırsatı verilmeli, çocukların sadece fiziksel veya bilişsel gelişimleri değil, ahlaki gelişimleri de desteklenmelidir. Osmanlı döneminde yaygınlaşan sıbyan mekteplerinde, bu anlayışın somut bir örneği olarak çocukların erken yaşta eğitime başlaması, topluma faydalı, ahlaklı bireyler olarak yetiştirmeleri amaçlanmıştır. Sıbyan mektepleri, yalnızca temel eğitimi vermekle kalmamış, aynı zamanda ideal insan modelini inşa etme görevini üstlenmiş köklü bir eğitim geleneğiydi. Bu kurumlar, erken çocukluk döneminde ahlaki, sosyal ve zihinsel gelişimi merkeze alan bir pedagojik anlayışla, bireyin topluma faydalı bir fert olma yolundaki ilk adımlarını şekillendirmiştir. Günümüzde “yeni” olarak sunulan birçok eğitim yaklaşımının temelleri, aslında tarihsel geçmişimizde, sıbyan mekteplerinin sistemli ve kültüre uygun metodolojilerinde somutlaşmıştır. Sıbyan mekteplerinde verilen eğitim, çocukların manevi gelişimini ve toplumsal sorumluluk bilincini şekillendiren ideal insan yetiştirme konusunda önemli bir zemin oluşturmuştur. Bununla birlikte uzun yıllardır ülkemizde erken çocuklukta ideal insan yetiştirme arayışları ve eğitimleri yerel bağlamlarda değil, farklı ülkelerin erken çocukluk modelleri ve farklı kültürlerin eğitim sistemleriyle şekillenmektedir. Oysaki yabancı kültür, sadece millî kültür ağacının köklerini kurutur, onu soysuzlaştırır (Topçu, 2016). Bir milletin varlığı yabancı temeller üstüne kurulamaz (Topçu, 2020). Her defasında yıkılışımızın sebebi de benliğimizden kaçarak, Batı’nın taklitçiliğine sığınma sevdamızdır (Topçu, 2016). Bugün yaygın olsun, örgün olsun eğitimimiz ve eğitim kurumlarımız yeniden bir sosyal incelemeye muhtaç bulunmaktadır (Arvasi, 2008). Çünkü çağdaş eğitim yaklaşımları adı altında yürütülen eğitim faaliyetleri ile özden ve millîlikten uzaklaşma eğilimi, ulusal kimliğin ve kültürel değerlerin eğitim süreçlerinde yeterince vurgulanmamasına neden olmaktadır. Ülkemizde uygulanan veya uygulanacak olan okul öncesi eğitim programlarının sadece yurt dışındaki yaklaşımları kopya ederek oluşturulması; millî ve manevi değerlerin gelecek nesillere aktarımını tehlikeye düşürmektedir. Bu durumda öğretmelere düşen vazife ise 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2.maddesinde söylendiği gibi: “Türk milletinin bütün fertlerini, Türk milletinin millî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren yurttaşlar olarak yetiştirmektir” (Kaplan, 2020). Çünkü millet ruhunu yapan maariftir. Maarifin düşmesi millet ruhunu yerlere serer (Topçu, 2016).

Amaç ve Önem

Türk İslam medeniyeti ve devletleri binlerce yıllık serüvenlerinde, bilim ve sanat alanında öncü eserler vermiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin bugün hâlâ kendine özgü ama aynı zamanda evrensel bir maarif sistemi kuramaması ve eğitim sorunlarını başka milletlerin okullarını taklitte araması, dikkat çekici ve hüznü bir durumdur. Kendi tarihindeki medreseler ve sıbyan mekteplerini tanımadan, bunların değerlerini anlamadan, batıya yönelmek, bizi başarılı bir eğitim sistemi oluşturma hedefine hiçbir zaman ulaştıramayacaktır (Sapsağlam, 2020). Araştırmanın amacı da Rudolf Steiner tarafından kuramsallaştırılan ve Almanya’da 1919 yılında başlayan Waldorf Yaklaşımı ile Anadolu Pedagojisi olarak adlandırılan Türk İslam eğitim düşüncesi ve sıbyan mekteplerinde uygulanan eğitimlerin

benzerliklerini ve farklılıklarını inceleyerek karşılaştırmalı bir analiz yapmaktır. Bu analiz, her iki eğitim yaklaşımının özelliklerini, prensiplerini, yöntemlerini, hedeflerini anlamak ve karşılaştırmak için gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın önemi, Waldorf Yaklaşımı daha ortaya çıkmadan neredeyse bin yıl önce var olan Türk İslam düşünürlerinin görüşleri ile erken çocukluk eğitime dair çağdaş ve kültürel bir bakış açısı sunmaktır. Bu bağlamda, bu düşünürlerin eğitim felsefeleri, bireyin bütüncül gelişimini destekleyen ve toplumsal değerleri ön plana çıkaran görüşleriyle günümüzdeki eğitim sistemine katkıda bulunabilir. Böylece, geçmişten gelen bilgi ve birikim, modern eğitim uygulamalarıyla harmanlanarak, çocukların hem bireysel hem de sosyal kimliklerini güçlendiren bir eğitim modeli oluşturulmasına olanak tanıyabilir. Buradan hareketle çalışmanın araştırma sorusu “Anadolu pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının benzer ve farklı özellikleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak incelemek üzere tasarlanan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan ve karşılaştırmalı çalışmaya olanak sağlayan durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması, araştırmacının belirli bir zamanda, gerçek dünya koşullarında karşılaşılan özel durumları detaylı bir şekilde incelediği bir nitel araştırma desendir. Bu yöntem, çeşitli bilgi kaynaklarını (örneğin mülakatlar, gözlemler, görsel ve işitsel materyaller, raporlar) kullanarak derinlemesine veri toplamayı ve elde edilen verileri analiz etmeyi içerir. Sonuç olarak, araştırmacı elde ettiği bilgilerle bir durumu kapsamlı bir şekilde açıklar (Creswell, 2018). Durum çalışması, programlar, etkinlikler, süreçler veya kişiler gibi belirli durumları derinlemesine incelemek için verilerin belirli durumlara göre düzenlenmesini gerektirir. Bu durumlar, analiz birimleridir ve örneğin programlar, kararlar, karar alma süreçleri ve örgütsel değişim konularını içerebilir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Araştırma desenine bağlı olarak araştırmanın veri toplama yaklaşımı doküman analizidir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizidir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Veri Kaynağı

Araştırma için gerekli veriler nitel araştırma desenine uygun olan doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Bütüncül bir bakış açısı ile derinlemesine araştırma yapmak için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda Anadolu Pedagojisi, Sıbyan Mektepleri ve Waldorf Yaklaşımı ile ilgili Google, Google Scholar, YÖK Tez, TR Dizin, Web of Science, Eric ve Ebsco gibi veri tabanları üzerinden tezler, bilimsel çalışmalar, raporlar, kitaplar vd. yazılı dokümanlar araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Dokümanlar ile Anadolu Pedagojisi, Sıbyan Mektepleri ve Waldorf Yaklaşımının temel felsefeleri, genel özellikleri, amaçları, program özellikleri, öğrenme ortamları, öğrenme süreçleri, öğretmen rolü, aile katılımı ve ölçme-değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin verilere ulaşılmıştır.

Veri Analizi

Araştırma, farklı eğitim yaklaşımlarının benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak amacıyla daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasına dayandığı için çalışmada nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analizden yararlanılmıştır. Yıldırım

ve Şimşek (2016)' e göre; betimsel analiz önceden belirlenmiş bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve tanımlanan bulguların yorumlanması adımlarını içeren analiz yaklaşımıdır. Bu çalışmada da Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının temel felsefeleri, genel özellikleri, amaçları, program özellikleri, öğrenme ortamları, öğrenme süreçleri, öğretmen rolü, aile katılımı ve ölçme-değerlendirme özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın ilk problem cümlesi; “Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının eğitim felsefeleri ve temel yaklaşımları açısından analizi ve değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının dayandığı felsefi temellere yönelik çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı Temel Felsefeleri ve Yaklaşımlarının Farklı ve Benzer Özellikleri

Özellikler	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Temel Felsefe	Anadolu'nun kültürel mirasına dayanır, çocukların doğal gelişimlerini desteklemek ve kültürel değerlerle bütünlük bir eğitim sağlamak üzerine odaklanır.	Antroposofiyeye dayanır, çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmeyi, bütüncül bir gelişimi desteklemeyi ve sağlıklı bir topluma katkıda bulunacak bireyler yetiştirmeyi amaçlar.
Pedagojik Yaklaşım	Çocukların doğal ritimlerini ve bütüncül gelişimlerini amaçlayan; Anadolu'nun derin değerlerini önemseyen bir temele dayanır.	Tüm çocukların akıl, kalp ve ruh gibi unsurlarının bütüncül olarak ele alınması gerektiğini vurgular.
Kültürel Değerler	Anadolu'nun zengin kültürel mirası ve geleneklerine dayanır.	Evrensel insanlık değerlerini önemser.
Bireysel Gelişim	Toplum için değerli bireyler yetiştirmeyi hedefler.	Her çocuğun benzersiz yeteneklerini ve potansiyellerini destekler.
Eğitim Ortamı	Anadolu'nun doğal çevresi ve kültürel unsurlarına uygun bir eğitim ortamı sağlar.	Sınıf ortamını ev atmosferi gibi görür ve çocukların doğal çevrelerine uygun bir ortam oluşturur.

Tablo 1’de sunulan Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının temel felsefe ve yaklaşımları incelendiğinde birçok benzerlik içermektedir. Her iki pedagojik yaklaşımda çocukların doğal gelişimlerini bütüncül bir anlayışla desteklemeyi, onların bireysel ritimlerine ve ihtiyaçlarına duyarlı bir eğitim sunmayı amaçlar. Bu bağlamda, Anadolu Pedagojisi, Anadolu’nun yerel değerleri ve doğal çevresinden beslenirken, Waldorf Yaklaşımı çocukların çevreleriyle derin bir uyum içinde olmasına özen gösterir. İki yaklaşım da çocuğun eğitim ortamını doğal ve samimi bir mekân olarak görür; Anadolu Pedagojisi, bu ortamı kültürel dokularla zenginleştirirken, Waldorf Yaklaşımı sınıfı ev sıcaklığında bir alan olarak düzenler. Benzer şekilde, her iki pedagojik model de eğitimde bütüncül bir bakış açısını benimser. Anadolu Pedagojisi, çocukları kültürel değerlerle harmanlayarak toplumsal bağlarını güçlendirmeye odaklanırken, Waldorf Yaklaşımı çocuğun akıl, kalp ve ruh dengesini önemser. Her iki yaklaşım da bireysel farklılıklara saygı duyar ve çocukların içsel potansiyellerini keşfetmelerine rehberlik eder. Bu bulgular, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı’nın eğitimde çocukların kişisel ritimlerine, çevreyle uyumlarına ve bireysel gelişimlerine verdiği değerin altını çizer. Her iki yaklaşım da çocukların doğal gelişimlerini

desteklemekle kalmayıp, sağlıklı bir toplumun oluşumuna katkıda bulunacak bireyler yetiştirme hedefinde birleşmektedir.

Araştırmanın ikinci problem cümlesi “Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının genel özellikleri açısından analizi ve değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının genel özelliklerine yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Genel Özellikleri Açısından Farklılıklar ve Benzerlikler

Özellikler	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Temel Felsefe	Anadolu'nun kültürel mirasına dayanır, çocukların doğal gelişimlerini desteklemek ve kültürel değerlerle bütünleşik bir eğitim sağlamak üzerine odaklanır.	Antroposofiyeye dayanır, çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmeyi, bütüncül bir gelişimi desteklemeyi ve sağlıklı bir topluma katkıda bulunacak bireyler yetiştirmeyi amaçlar.
Pedagojik Yaklaşım	Kültürel bağlama önem verir, doğaya saygı, değerler eğitimi, bütüncül gelişim ve özgün öğrenme yaklaşımı gibi unsurları içerir.	Öğrencilerin bireysel yeteneklerini ve ilgi alanlarını göz önünde bulundurarak duyuşal deneyimlere odaklanır.
Duygusal ve Ruhsal Gelişim	Çocukların içsel dünyalarına değer verir, karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin önemini vurgular, içsel denge ve huzurun sağlanmasını hedefler.	Duygusal ve ruhsal gelişimi destekler, akademik içeriği daha sonraki dönemlere bırakır ve öğrencilerin duygusal açıdan gelişmelerini hedefler.
Müfredat	Kültürel değerler ve yerel öğeleri içeren geniş bir müfredata sahiptir.	Evrensel değerleri ve insanın doğası gibi konuları içeren bir müfredatı kapsar.
Eğitim Ortamı	Anadolu'nun doğal çevresine uygun bir eğitim ortamı sağlar.	Ev atmosferine benzeyen sınıf ortamları oluşturur.

Tablo 2, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın eğitimde temel felsefe, pedagojik yaklaşım, duygusal ve ruhsal gelişim, müfredat ve eğitim ortamı gibi özellikler açısından farklılıklarını ve benzerliklerini göstermektedir. Her iki yaklaşım da çocukların doğal gelişimini ve bütüncül gelişimini önemser. Anadolu Pedagojisi, kültürel bağlamı ve yerel değerleri merkeze alarak çocukların içsel denge ve huzurlarını gözetken bir eğitim sunarken; antroposofiyeye dayalı Waldorf Yaklaşımı ise çocukların bireysel yeteneklerini keşfetmeleri ve duygusal açıdan gelişmeleri için duyuşal deneyimlere odaklanır. Anadolu Pedagojisi, müfredatında kültürel ve yerel değerlere geniş bir yer verirken, Waldorf Yaklaşımı evrensel değerlere vurgu yapar. Eğitim ortamı ise Anadolu Pedagojisi'nde doğal çevreye uygun bir şekilde düzenlenirken, Waldorf Yaklaşımı sınıfı ev sıcaklığında bir alan olarak kurgular. Bu bulgular, her iki yaklaşımın da çocukların duygusal ve ruhsal gelişimlerine önem veren, doğal ve kültürel bağlamla uyumlu bir eğitim sunduğunu göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü problem cümlesi “Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının amaçları açısından analizi ve değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının amaçlarına yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 3. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Amaçlarına Yönelik Benzerlikler ve Farklılıklar

Amaçlar	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Bütüncül Gelişim	Çocukların bütüncül gelişimini desteklemek, kültürel değerleri yaşatarak doğal çevreleriyle uyumlu bir şekilde yetişmelerini sağlamak.	Her çocuğun içinde bulunduğu doğal ve kültürel ortama uygun olan gerçek benliğini keşfetmesine olanak tanımak.
Özgün Potansiyelleri Keşfetme	Çocukların özgün potansiyellerini keşfetmelerini ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak.	Her çocuğun kendi doğal ve insan-kültürel çevresine uygun gerçek benliğini ortaya çıkarmak.
Topluma Katkıda Bulunma	Cesur, mert, cömert gibi erdemlere vurgu yaparak ülke sevdalısı, bilgin ve alp insan tipini yetiştirmek.	Çocukların artistik duyarlılığını ve ruhsal gelişimini vurgulayarak topluma katkıda bulunmalarını sağlamak.

Tablo 3'e göre, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının amaçlarında birçok ortak nokta olduğu görülmektedir. Her iki yaklaşım da çocuğun bütüncül gelişimini desteklemeyi, özgün potansiyellerini keşfetmelerini sağlamayı ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerini hedefler. Ancak, Anadolu pedagojisi özellikle Türk kültürüne uygun erdemlere vurgu yaparak topluma katkıda bulunmayı önemserken, Waldorf Yaklaşımı daha çok çocukların artistik duyarlılığını ve ruhsal gelişimini vurgular.

Araştırmanın dördüncü problem cümlesi "Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının program özellikleri açısından analizi ve değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının program özelliklerine yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 4. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Program Özellikleri Açısından Benzerlikler ve Farklılıklar

Program Özellikleri	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Bütüncül Gelişimi Destekleme	Çocukların bütüncül gelişimini desteklemeyi hedefler.	Çocukların bireysel yeteneklerini ve potansiyellerini geliştirmeyi amaçlar.
Kültürel Değerlere Vurgu Yapma	Kültürel değerlere vurgu yapar ve çocukların kültürel kimliklerini tanımlarına önem verir.	Farklı sosyal, dinî ve kültürel geçmişe sahip çocukları kapsayıcı çokkültürlü bir yapı içermektedir.
Oyun Temelli Öğrenmeyi Teşvik Etme	Oyun temelli öğrenmeyi teşvik eder.	Sanatsal faaliyetler, el işleri, müzik, drama ve doğa etkinlikleri ve oyun temelli öğrenmeyi teşvik eder.
Program Yapısının Esnekliği	Belirli bir programa dayanmayan esnek bir yaklaşımı benimser.	Belirli bir program üzerine yapılandırılmıştır.

Tablo 4, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın program özellikleri açısından benzerliklerini ve farklılıklarını göstermektedir. Her iki yaklaşım da çocukların bütüncül gelişimini desteklemeyi amaçlar; Anadolu Pedagojisi, kültürel kimliklerini tanıyarak çocukların toplumla uyumlu bireyler olmalarını teşvik ederken, Waldorf Yaklaşımı çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmeye ve çok kültürlü bir yapıya önem verir. Oyun temelli öğrenme her iki programda da vurgulanmaktadır; Anadolu Pedagojisi daha genel bir oyun temelli yaklaşımı benimserken, Waldorf Yaklaşımı sanatsal faaliyetler, el işleri, müzik ve doğa etkinlikleri gibi çeşitli yaratıcı öğrenme süreçlerine odaklanır. Program yapısında ise Anadolu

Pedagojisi esnek bir yapıyı benimseyerek belirli bir programa dayanmazken, Waldorf Yaklaşımı belirli bir program üzerine yapılandırılmıştır. Bu bulgular, iki yaklaşımın da çocuk merkezli ve kültürel bağlamla uyumlu programlar sunduğunu, ancak program yapılandırması ve kültürel vurgu açısından farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın beşinci problem cümlesi “Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının fiziksel çevre/ eğitim ortamı açısından analizi ve değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının fiziksel çevre/öğrenme ortamı özelliklerine yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 5. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Fiziksel Çevre/Öğrenme Ortamı Açısından Benzerlikleri

Eğitim Ortamı	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Doğal Malzemelerin Kullanımı	Öğrenme ortamında doğal malzemelerin kullanılmasını teşvik eder.	Öğrenme ortamında doğal malzemelerle zenginleştirilmiş bir ortam sunar.
Estetik ve Güvenli Ortam	Öğrenme ortamının güvenli olmasına önem verir.	Öğrenme ortamının estetik ve güvenli olmasını sağlar.
Çocuk Merkezli Tasarım	Öğrenme ortamının çocukların ihtiyaçlarına göre tasarlanmasını benimser.	Öğrenme ortamı, çocukların duygusal ve zihinsel ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır.
Araç-Gereç Kullanımı	Eğitimde araç-gereç kullanılmasını ve uygun materyallerin kullanılmasını vurgular.	Öğrenme sürecinde araç-gereç kullanımını teşvik eder.
Hayal Gücünü Geliştirme	Öğrenme ortamı, çocukların hayal güçlerini geliştirmeye ve üretkenliklerini desteklemeye odaklanır.	Öğrenme ortamı, çocukların hayal güçlerini ön plana çıkaran bir atmosfer sunar.

Tablo 5, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı’nın fiziksel çevre ve öğrenme ortamı özellikleri açısından benzerliklerini göstermektedir. Her iki yaklaşım da öğrenme ortamında doğal malzemelerin kullanımını desteklemekte, estetik ve güvenli bir alan sağlamayı önemsemektedir. Öğrenme ortamı, her iki modelde de çocuk merkezli bir anlayışla, çocukların duygusal, zihinsel ve fiziksel ihtiyaçlarına göre tasarlanmaktadır. Araç-gereçlerin uygun ve yaratıcı bir şekilde kullanılmasını teşvik eden her iki yaklaşım, çocukların hayal gücünü geliştirmeyi ve üretkenliklerini destekleyen bir atmosfer sunmayı hedeflemektedir. Bu bulgular, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı’nın öğrenme ortamında çocukların gelişimine yönelik ortak bir duyarlılık sergilediğini göstermektedir.

Araştırmanın altıncı problem cümlesi “Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının öğrenme süreci açısından analizi ve değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının öğrenme sürecine yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 6. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Öğrenme Süreci Açısından Benzerlikleri

Öğrenme Süreci	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Doğal Ritim ve Bireysel Özelliklerin Önemi	Öğrenme sürecini çocuğun doğal ritmi ve bireysel özellikleri doğrultusunda şekillendirir.	Öğrenme sürecini çocukların bedeni, ruhu ve zihnini içeren bütüncül bir tifle yapılandırır.

Çocuğun Kendini Keşfetmesine İzin Verme	Çocukların kendi eğilimlerini keşfetmelerine ve içgüdülerini takip etmelerine olanak tanır.	Öğrenme sürecinde çocukların güçlü yönlerine odaklanır ve serbest aktivitelerle özgürce deneyimlemelerine izin verir.
Öğrenme Metodları	Model olma, telkin, ezber, tekrar, tartışma, dikkatli ve ayrıntılı inceleme gibi yöntemleri kullanır.	Sanat, müzik, ritim ve dil eğitimini bir araya getirerek sunar.
Eğitimde Motivasyon ve İletişim	Baskı altında eğitim çocukların motivasyonunu azaltabilir ve tembelliğe yol açabilir.	Öğrenme süreci, deneyimlenerek başlar ve daha sonra anlamının kavranmasına doğru ilerler.

Tablo 6, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın öğrenme süreci özellikleri açısından benzerliklerini ortaya koymaktadır. Her iki yaklaşım da öğrenme sürecini çocuğun doğal ritmi ve bireysel özelliklerine göre şekillendirmeyi amaçlar; Anadolu Pedagojisi, çocuğun eğilimlerini ve içgüdülerini keşfetmesine olanak tanırken, Waldorf Yaklaşımı çocukların güçlü yönlerine odaklanarak özgür deneyimlemelerini teşvik eder. Öğrenme metodları açısından, Anadolu Pedagojisi model olma, telkin, ezber, tekrar gibi yöntemleri kullanırken; Waldorf Yaklaşımı sanat, müzik, ritim ve dil eğitimini bir araya getirir. Eğitimde motivasyon ve iletişim boyutunda ise her iki yaklaşım, baskının çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini kabul eder ve öğrenmenin doğal bir şekilde deneyimlenmesini önemser. Bu bulgular, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın çocukların bireysel özelliklerine ve doğal ritimlerine duyarlı, içsel motivasyonlarını geliştirmeyi hedefleyen bir öğrenme süreci sunduğunu göstermektedir. Araştırmanın yedinci problem cümlesi "Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının öğretmen rolü açısından analizi ve değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının öğretmen rolüne yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 7. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Öğretmen Rolü Açısından Benzerlikleri

Öğretmen Rolü	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Öğretmenin Görevi	Rehberlik eder ve çocukların içlerindeki doğal potansiyelleri açığa çıkarmalarına yardımcı olur.	Çocukların gelişimini destekler ve fiziksel, duygusal, sosyal ve psikolojik açıdan korur.
Öğretmen-Öğrenci İlişkisi	Çocukların yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olur ve onların içgüdülerini takip etmelerine izin verir.	Çocuklarla güvenilir ilişkiler kurarak onların gelişimlerini destekler ve duygusal güvenlik sağlar.
Öğretim Yaklaşımı	Her çocuğun yeteneklerini, ilgi alanlarını ve zevklerini araştırarak onlara uygun bir eğitim verir.	Günlük yaşamdan alınan işleri çocukların oyun faaliyetlerine uygun hale getirir ve çocukların yaşamı basit ve sağlıklı bir şekilde taklit etmelerine fırsat tanır.
İlişki ve Rehberlik	Çocukları kendi yaşamlarının sorumluluğunu alarak yetiştirmeleri için rehberlik eder. Onlara model olur.	Çocukların ruhsal ve maddesel gerçekleriyle uyumlu hale gelmelerine yardımcı olur ve onları destekler.

Tablo 7'ye göre her iki yaklaşımda da öğretmen, çocukların içindeki doğal potansiyeli açığa çıkarmalarına rehberlik eden bir rol üstlenmektedir; Anadolu Pedagojisi'nde öğretmen, çocukların yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olurken, Waldorf Yaklaşımı'nda öğretmen, çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimlerini desteklemeye odaklanır. Öğretmen-öğrenci ilişkisi, her iki yaklaşımda da güvene dayalıdır; Anadolu Pedagojisi'nde öğretmen, çocukların içgüdülerini takip etmelerine izin verirken, Waldorf Yaklaşımı'nda güvenilir ilişkiler kurarak duygusal güvenlik sağlar. Öğretim yaklaşımları bakımından, Anadolu Pedagojisi her çocuğun bireysel yeteneklerine uygun eğitim sunarken, Waldorf yaklaşımı günlük yaşamı çocukların oyun faaliyetlerine entegre ederek, yaşamı basit bir şekilde taklit etmelerine fırsat tanır. Son olarak, her iki model de çocukların yaşam sorumluluğunu almalarına yönelik rehberlik ederken, Waldorf Yaklaşımı, çocukların ruhsal ve maddi gerçeklerle uyumlu hale gelmelerine yardımcı olur. Bu bulgular, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın öğretmenlerin rehberlik ve destek rolünde benzer bir anlayış sergilediğini göstermektedir. Araştırmanın sekizinci problem cümlesi "Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının aile eğitimi ve katılımı açısından analizi ve değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının aile eğitimi ve katılımına yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 8. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Aile Eğitimi ve Katılımı Açısından Benzerlikler ve Farklılıklar

Aile Katılımı	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Aile Eğitiminin Önemi ve Rolü	Ailenin çocuğun ahlaki ve duygusal gelişiminde kritik bir rolü olduğunu vurgular. Baba figürünün önemini öne çıkarır.	Ailelerin çocuklarının gelişimindeki önemli rolünün farkındadır ve güçlü okul-aile ilişkilerine odaklanır.
Okul-Aile İlişkileri	-	Okul-aile ilişkilerini son derece sağlam ve iç içe geçmiş olarak entegre eder.
Aile Katılımını Teşvik	Ebeveynlerin çocukların öğrenme sürecine doğal zamanlamayı göz önünde bulundurması ve onlara güvenmelerine izin verilmesi teşvik edilir.	Ailelerin aktif katılımını sürdürülebilir kılmak için özel komiteler oluşturur ve okul-aile iş birliğini güçlendirir.

Tablo 8'e göre, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı, aile eğitimi ve katılımının önemini vurgularlar. Her iki yaklaşım da ailelerin çocukların eğitimine aktif katılımını desteklerken, çocuğun gelişiminde ailenin rolünü önemser. Waldorf Yaklaşımı, özellikle okul-aile ilişkilerine odaklanarak ailelerin çocuklarının eğitim sürecinde aktif bir rol oynamalarını vurgularken, Anadolu Pedagojisi ise özellikle baba figürünün önemini vurgulamaktadır. Her iki yaklaşımda, çocuğun başarılı eğitim sürecinde ailenin önemli bir rolü olduğunu vurgular, ancak farklı yöntemlerle bu katılımı teşvik ederler. Araştırmamızın dokuzuncu problem cümlesi "Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının değerlendirme açısından analizi ve değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının değerlendirmeye yönelik analiz ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

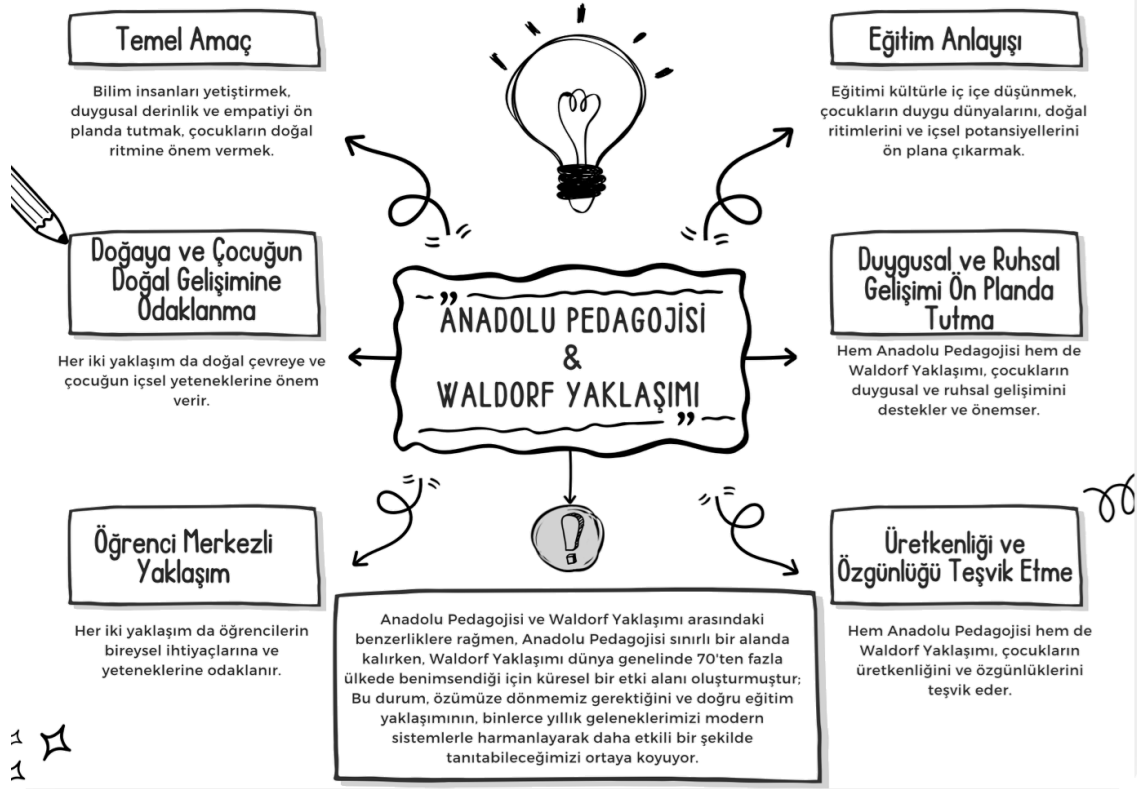
Tablo 9. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Değerlendirme Açısından Benzerlikler ve Farklılıklar

Değerlendirme	Anadolu Pedagojisi	Waldorf Yaklaşımı
Değerlendirme Yaklaşımı	Çocuğun bireysel gelişimine ve öğrenme sürecine bütüncül bir yaklaşım benimser. Geniş bir değerlendirme süreci içerir.	Çocuğun gelişimini daha iyi tanımak ve izlemek amacıyla sınıflandırmak yerine detaylı raporlar hazırlanır.
Değerlendirme Süreci	Standart bir programa sahip olmasa da çocuğun duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimini içeren geniş bir süreci içerir.	Not ve karne yerine çocukların gelişimiyle ilgili uzun raporlar hazırlanır. Ev ziyaretleri ve uzun raporlar değerlendirme sürecinin önemli bir parçasıdır.
Öğrenci İlerlemesi ve Potansiyeli	Bireysel yetenekleri ve ilerlemeyi vurgular. Çocuğun bireysel özelliklerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur.	Çocukların gelişimini vurgular ve onların öğrenme coşkusunu artırmayı hedefler.

Tablo 9, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın değerlendirme anlayışları açısından benzerliklerini ve farklılıklarını incelemektedir. Anadolu Pedagojisi, çocuğun bireysel gelişimini ve öğrenme sürecini bütüncül bir bakış açısı ile ele alırken, geniş kapsamlı bir değerlendirme süreci benimser. Öte yandan, Waldorf Yaklaşımı, çocuğun gelişimini daha iyi anlamak amacıyla detaylı raporlar hazırlayarak, sıklıkla sınıflandırma yapmaktan kaçınır. Değerlendirme süreci bağlamında, Anadolu Pedagojisi belirli bir programa bağlı kalmamakla birlikte, çocuğun duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimini kapsayan geniş bir süreç içerir; Waldorf yaklaşımı ise not verme yerine ev ziyaretleri ve kapsamlı raporlar aracılığıyla gelişimi değerlendirir. Her iki model, öğrencilerin bireysel ilerlemelerini ve potansiyellerini ön planda tutarak, bireysel yeteneklerin önemine vurgu yapar. Anadolu Pedagojisi, çocuğun özel özelliklerini ve gereksinimlerini dikkate alırken, Waldorf yaklaşımı öğrenme arzusunu artırmaya yönelik stratejiler geliştirmeyi hedefler. Sonuç olarak, bu bulgular, her iki pedagojik yaklaşımın da çocukların gelişimini destekleyici değerlendirme yöntemlerine sahip olduğunu göstermektedir.

İdeal İnsanı Yetiştirme Arayışında İki Benzer Yaklaşım: Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı

Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı, eğitimde insanı merkeze alan iki farklı felsefi yaklaşımı temsil etmektedir. Her iki sistem de çocuğun doğal gelişimini destekleyerek, bireysel yetenekleri ön plana çıkarmayı ve insanı hem duygusal hem de entelektüel açıdan geliştirmeyi hedefler. Bununla birlikte, bu iki yaklaşımın temel hedefleri, eğitim anlayışları ve pedagojik uygulamaları belirli ortak noktalara sahip olsa da farklı kültürel temellerden doğmuşlardır. Araştırma kapsamında elde edilen benzerlik ve farklılıklardan hareketle Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı, ideal insanı yetiştirme hedefinde iki farklı kültürel tifi yansıtır. Her iki yaklaşım da insancıl ve doğayla bütünleşmiş bir eğitim modelini savunarak, çocukların bireysel yeteneklerini ortaya çıkarmayı, duygusal gelişimlerini desteklemeyi ve onları üretken, özgün bireyler olarak hayata hazırlamayı amaçlamaktadır. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının kesişim noktaları Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının Kesişim Noktaları

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının karşılaştırmalı bir analiz ve değerlendirmesine dayanan bu araştırma, her iki yaklaşımın özelliklerini anlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın özelliklerini değerlendirirken, her iki yaklaşımda da eğitimde kültürün öneminin vurgulandığı görülmüştür. Araştırma kapsamında, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımının temel felsefe ve yaklaşımları incelendiğinde birçok benzerlik olduğu görülmüştür. Her iki pedagojik yaklaşımda çocukların doğal gelişimlerini desteklemeyi, onların bireysel ritimlerine ve ihtiyaçlarına duyarlı bir eğitim sunmayı amaçlar. İki yaklaşım da çocuğun eğitim ortamını doğal ve samimi bir mekân olarak görür. Her iki yaklaşım da bireysel farklılıklara saygı duyar ve çocukların içsel potansiyellerini keşfetmelerine rehberlik eder. Bu bulgular, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımı'nın eğitimde çocukların kişisel ritimlerine, çevreyle uyumlarına ve bireysel gelişimlerine verdiği değerin altını çizer. Akbaba (2018) Anadolu pedagojisinde eğitimin kültürden ayrı düşünülemeyeceğini savunur; çünkü kültürün köklerine bağlı bireyler yetiştiremeyen devletler, başkalarının boyunduruğu altına girmeye adaydır. Nitekim Waldorf yaklaşımında, bireyin içsel eğilimlerinin, bulunduğu çevre ve yaşadığı koşullar tarafından biçimlendirildiğini ve dışsal etmenlerin kültürel, akademik ve sosyal yapıyı şekillendirdiğini vurgular (Whedon, 2007). Öz (2008) Waldorf eğitiminde esas amacın çocuğun kalp ve ruh gelişiminin bütüncül bir bakış açısıyla desteklenmesi gerektiğini belirtir. Benzer şekilde, Anadolu Pedagojisi; çocuğun bütüncül gelişimini desteklemeyi, kültürel değerleri yaşatmayı ve onun doğal çevresiyle uyum içinde yetişmesini hedefler. Araştırma sonuçları ve ilgili literatür yaklaşımların özünde çocuğun bütüncül gelişiminin olduğunu ve bu gelişimin kültürel bağlam içinde şekillendiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla araştırma sonuçlarıyla

ilgili literatürün uyumlu olduğu görülmüştür. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımı öğretim programları açısından değerlendirildiğinde, her iki yaklaşımın da bütüncül gelişimi destekleme, kültürel değerlere vurgu yapma ve oyun temelli öğrenmeyi teşvik etme gibi temel prensipler açısından benzerlik gösterdiği, ancak Anadolu Pedagojisi'nin yazılı ve standartlaştırılmış bir öğretim programına sahip olmadığı görülmüştür. Nitekim, Waldorf eğitim programı, öğrencilerin bireysel yeteneklerini ve potansiyellerini geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı bir programa sahiptir ve programlar resim, oyun, şarkı, hikaye anlatma, bahçe işleri ve mevsime uygun etkinlikler gibi çeşitli aktiviteleri kapsar (Reinhard, 1997). Araştırma sonuçları ve ilgili literatür yaklaşımların öğretim programlarının çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmeye yönelik bir anlayışa sahip olduğunu ve bu gelişimi destekleyecek çeşitli etkinliklerle zenginleştirildiğini vurgulamaktadır. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımı, fiziksel çevre ve öğrenme ortamı açısından değerlendirildiğinde de pek çok ortak noktaya sahiptir. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımı, öğrenme ortamlarında doğal malzemelerin kullanımı, güvenli ve estetik bir atmosfer sağlama, çocuk merkezli tasarım ve hayal gücünü destekleme gibi ortak özellikler taşımaktadır. Bu benzerlikler, her iki yaklaşımın da çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını desteklemeye odaklandığını göstermektedir. Akgündüz (1997), Anadolu Pedagojisi'nin somut bir örneği olan Sıbyan Mektepleri'ndeki öğrenme ortamlarının, öğrencilerin bireysel öğrenme deneyimlerini desteklediğini ve rahle ile minderlerin kullanımının, ortamı hem fiziksel olarak rahat hem de dikkat dağıtıcı unsurlardan uzak hale getirdiğini belirtmektedir. Bu düzenleme, öğrencilerin derse odaklanmalarını kolaylaştırırken, kişisel öğrenme deneyimlerinin önünü açmaktadır. Benzer şekilde, Clouder ve Nicol (2010), Waldorf yaklaşımının öğrenme ortamlarını çocukların güvende hissettikleri, sevgiyle karşılandıkları ve gereksiz müdahalelerden uzak bir ortamda şekillendirdiklerini ifade etmektedir. Araştırma sonuçları ve ilgili literatür yaklaşımların fiziksel çevre/öğrenme ortamlarının çocukların bireysel gelişimlerini desteklemeye yönelik olarak tasarlandığını ve rahat, güvenli bir atmosferin oluşturulmasına önem verildiğini vurgulamaktadır. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının öğretmen rolleri açısından incelendiğinde benzerlikler gözlemlenmektedir. Her iki yaklaşımda da öğretmen, sadece bilgi aktaran bir figür değil, aynı zamanda rehberlik eden, çocuğun içsel potansiyellerini keşfetmesine yardımcı olan bir rol üstlenmektedir. Anadolu Pedagojisi'nde öğretmen, çocuğun yeteneklerini ve ilgi alanlarını keşfederek ona uygun eğitim yöntemleri sunar (Akyüz, 1982). İbni Sina, öğretmenin dindar, dürüst ve bilgili olmasını, çocuğun yeteneklerine uygun eğitim vermesini vurgulamaktadır (Utkugün, 2020). Gazali ise öğretmenin şefkatli, anlayışlı ve örnek bir davranış sergilemesi gerektiğini belirtir (Bayrakdar, 2008). Waldorf yaklaşımında da öğretmen, çocukların fiziksel, duygusal ve ruhsal gelişimlerini destekleyerek onları hayatın temel gerçekleriyle uyumlu hale getirmeyi hedefler (Ogletree, 1996). Waldorf öğretmenin rolü, aynı zamanda sanatçı, bilim insanı, şair gibi çok yönlü bir figür olarak ortaya çıkar ve öğretmen, çocukları fiziksel, duygusal, sosyal ve psikolojik açıdan korur (Williams & Johnson, 2005). Araştırma sonuçları ve ilgili literatür yaklaşımların öğretmen rolleri açısından benzer bir yaklaşım sergilediğini ve öğretmenin rehberlik, çocukların içsel potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olma gibi çok yönlü bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımı aile katılımı açısından benzerlikler taşımaktadır. Anadolu pedagojisinin temelini oluşturan İslam düşünürlerinden İbni Sina eğitimin ilk sorumluluğunun anne ve babaya ait olduğunu belirtir (Sönmez, 2011). Waldorf yaklaşımında da, aileler eğitime okul aile konseyi aracılığıyla etkin bir şekilde katılım sağlarlar (Williams & Johnson, 2005). Araştırma sonuçları ve ilgili literatür yaklaşımların aile katılımının önemini vurguladığını ve her iki yaklaşımda da ailenin çocuğun eğitimi ve gelişimindeki rolünün aktif bir şekilde desteklendiğini göstermektedir.

Araştırma bulguları, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf yaklaşımının değerlendirme süreçlerinin benzer ilkelere dayansa da uygulama biçimleri açısından farklılaştığını ortaya koymaktadır. Anadolu pedagojisinde değerlendirme, çocuğun duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimini içeren geniş bir süreci kapsar ancak belirli bir standart programa dayanmaz. Öğrencinin başarısı, öğretmenin bireysel gözlemleri ve ders tekrarı ile izlenir, genellikle temel dinî bilgileri öğrenmesi ve Kur'an okumayı öğrenmesi ile ölçülür, mezuniyet belirli bir düzeye ulaşılmasıyla kabul edilir (Akgündüz, 1997; Bayrakdar, 2008; Ergin, 1977). Waldorf yaklaşımında ise öğrencilerin gelişim süreçleri detaylı raporlarla takip edilir ve not veya karne sistemi yerine öğretmenler, öğrencilerin bireysel yeteneklerini daha derinlemesine izler. Ailelerle güçlü bir iletişim kurulması, ev ziyaretleri ve raporlar bu sürecin önemli bir parçasıdır. Waldorf'ta değerlendirme, öğrencinin öğrenme coşkusunu artırmayı ve gelişimlerini anlamayı hedefler (Kotaman, 2014). Araştırma sonuçları ve ilgili literatür, yaklaşımların değerlendirme süreçlerinin öğrencilerin bireysel gelişimlerini anlamaya yönelik olduğunu ve çocuğun özgün yetenekleri ile öğrenme sürecini izlemeye odaklandığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Anadolu Pedagojisi ve Waldorf Yaklaşımları, birçok açıdan benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerlikler, günümüz erken çocukluk eğitim kurumlarında uygulanan yaklaşımların, bin yıl önce Türk İslam düşünürlerinin eğitim görüşlerini yansıttığını göstermektedir. Özellikle, Sıbyan mekteplerinin temel amacı olan ahlak ve dinî öğretiler, bu eğitim yaklaşımlarının özünde önemli bir yer tutmaktadır. Waldorf Yaklaşımı, bireyin ruhsal, duygusal ve zihinsel gelişimine önem verirken, Anadolu Pedagojisi de benzer şekilde, çocukların karakter gelişimlerini ve ahlaki değerlerini ön planda tutmaktadır. Bu durum, iki eğitim yaklaşımının da insan merkezli bir eğitim anlayışına sahip olduğunu ve geçmişten günümüze süregelen bir kültürel mirasın devam ettiğini göstermektedir. Günümüz eğitim sistemleri, ağırlıklı olarak sınav başarısı ve ölçülebilir çıktılarla tanımlanmakta; bireysel ve kültürel gelişim çoğu zaman arka plana itilmektedir (Apple, 2004). Bu yaklaşım, eğitimde bireysel farklılıkları göz ardı eden ve standardizasyonu esas alan hâkim paradigma olarak eleştirilmektedir. Oysa Waldorf ve Anadolu Pedagojisi, bireyin içsel potansiyelini ve kültürel köklerini temel alan alternatif bir eğitim anlayışı sunar (Akbaba, 2018; Edmunds, 2004;). Bu yaklaşımlar, yapılandırmacı öğrenme kuramının bireysel öğrenme vurgusuyla kesişirken (Fosnot, 2013), aynı zamanda 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini destekleyen çok boyutlu öğrenme ortamları da sunmaktadır (Trilling & Fadel, 2009). Alternatif okul öncesi eğitim yaklaşımları olarak bilinen Waldorf, Montessori, Regio Emilia vb. yaklaşımlar, çocuğun sadece bilişsel gelişimine değil, aynı zamanda karakter eğitimi, sosyal sorumluluk ve duygusal zekâ gelişimine de bütüncül bir biçimde odaklanmaktadır. Ancak, bu modern yaklaşımların köklerini, Türk İslam düşünürlerinin eğitim felsefelerinde ve Sıbyan mekteplerinin uygulamalarında bulmak mümkündür. Bu bağlamda, eğitimde millî ve kültürel değerlerin önemi giderek artmaktadır. Örneğin, Waldorf ve Montessori gibi yaklaşımlar, bireyin ruhsal gelişimini ve özgür düşüncüyü teşvik ederken, geçmişteki Türk İslam eğitim sistemleri de benzer şekilde ahlaki değerleri ve toplumsal bilinci güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle, eğitimde kültüre vurgu yapmak, modern yaklaşımlarla birlikte bireyleri bütüncül bir şekilde yetiştirerek, ideal insan profiline ulaşmamıza olanak tanımaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin eğitim politikalarında sıkça tartışılan değer eğitimi, bireysel farklılıklara duyarlılık ve kültürel mirasın korunması gibi konular, Anadolu Pedagojisi'nin sunduğu bütüncül eğitim anlayışı ile örtüşmektedir. 21. yüzyılda karşılaşılan hızlı teknolojik dönüşümler, kimlik karmaşası ve bireycilik gibi olgular karşısında, kökleri sağlam bir pedagojik model olarak Anadolu Pedagojisi, çocukların hem milli ve manevi değerlerine sahip hem de evrensel becerilerle donatılmasını sağlayabilir. Bu yönüyle, yaklaşım

sadece geçmişin değil, geleceğin de eğitim anlayışına katkı sunabilecek niteliktedir. Araştırma bulguları doğrultusunda, Anadolu Pedagojisi'nin günümüz eğitim sistemine katkı sunabilmesi için çeşitli hedef kitlelere yönelik öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, eğitim politikacıları ve karar vericilerin, Anadolu Pedagojisi'nin temel ilkelerini dikkate alarak millî eğitim politikalarında kültürel kimliği, ahlaki değerleri ve yerel pedagojik birikimi önceleyen bir vizyon geliştirmesi önerilmektedir. Küresel eğilimlerle yerel değerlerin dengeli biçimde harmanlandığı bir öğretim anlayışının oluşturulması hem kültürel süreklilik hem de çocukların anlamlı bir eğitim süreci geçirmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, erken çocukluk eğitime yönelik geliştirilecek ulusal stratejilerde, Anadolu Pedagojisi gibi yerli yaklaşımların uygulamaya dönük örneklerine öncelik verilmelidir. Eğitim ve öğretim programlarında yalnızca akademik başarıya değil; çocukların duygusal, ahlaki ve kültürel gelişimlerini destekleyecek hedeflere de yer verilmesi önerilmektedir. Anadolu Pedagojisi'nin temellerinden biri olan "ahlak eğitimi, doğayla uyum ve bireysel ritme duyarlılık" gibi temaların ders içeriklerine entegre edilmesi, öğrencilerin bütüncül gelişimine katkı sağlayacaktır. Ayrıca Waldorf pedagojisinde olduğu gibi oyun temelli, doğayla bütünleşik ve mevsimsel ritme uygun etkinlikleri içeren esnek program yapılarının benimsenmesi, çocukların öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerini destekleyebilir. Öğretmen yetiştirme lisans programlarına, Anadolu Pedagojisi'ne ilişkin tarihsel, kuramsal ve uygulamalı ders içeriklerinin öğretim programlarına dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra öğretmen adaylarına hem yerli pedagojik yaklaşımlar hem de alternatif uluslararası modeller (örneğin Waldorf, Montessori vb.) karşılaştırmalı biçimde sunularak, kültürel ve pedagojik farkındalıklarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu yaklaşımların uygulamaya aktarılabilmesi için, eğitim fakültelerine bağlı uygulama okullarında Anadolu Pedagojisi ilkelerine uygun model sınıfların oluşturulması teşvik edilmelidir. Okul öncesi öğretmenleri ve eğitim yöneticilerinin, çocukların bireysel gelişim ritimlerine duyarlı esnek planlamalar yapabilmeleri, pedagojik sürecin niteliği açısından önemlidir. Doğal materyallerin, hikâye anlatımının, müziğin ve sanat etkinliklerinin aktif biçimde sınıf ortamına dahil edilmesi; çocukların üretkenlik, ifade gücü ve kültürel bağlılık gibi yönlerini destekleyecektir. Anadolu Pedagojisi'nin rehber öğretmen anlayışı örnek alınarak, öğretmenin sadece bilgi aktaran değil aynı zamanda ahlaki bir rol model ve rehber olması yönünde mesleki gelişim çalışmaları yapılmalıdır.

Son olarak, ailelerin çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, onlara yönelik bilgilendirici eğitim seminerlerinin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu seminerlerde, Anadolu Pedagojisi'nin temelleri tanıtılmalı ve ailelere çocuklarının kültürel ve manevi gelişimine nasıl katkı sunabilecekleri konusunda rehberlik edilmelidir. Waldorf pedagojisinde olduğu gibi ev ortamında ekran süresi sınırlamaları, doğayla zaman geçirme, ritmik günlük yaşam düzeni gibi uygulamalar da ailelere somut önerilerle anlatılabilir. Bu sayede, okul ve ev ortamı arasında daha bütüncül ve tutarlı bir eğitim süreci sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, A. (2018). Küreselleşme karşısında anadolu pedagojisi (Eğitim sisteminde yeni bir model). *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 13, 917-928.
- Akdeniz, S. (1992). Bağımsızlığın temelleri. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Akgündüz, H. (1997). Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi. Ulusal Yayınları.

- Akyüz, Y. (1982). İbni Sina'nın Türk ve dünya eğitim tarihindeki yeri. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 15(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000815
- Akyüz, Y. (2000). Türk eğitim tarihi. Alfa Yayınları.
- Alptekin, S. (2019). Eğitimde Reggio Emilia yaklaşımı. Alternatif Eğitim Dergisi, 11(4).
- Aral, N., Kandır, A., & Can Yaşar, M. (2002). Okul Öncesi Eğitim ve Ana Sınıfı Programları. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Arslan Çinko, M. (2023). Kültürel mirasın bir bileşeni olarak eğitim mirası: Trakya eğitim yapıları (1839-1923) ve korunmalarına yönelik öneriler (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Arvasi, S. A. (2008). Eğitim sosyolojisi. Bilgeoğuz Yayınları.
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and Curriculum*. RoutledgeFalmer.
- Aslan, A. (2005). Okul öncesi eğitimde Reggio Emilia yaklaşımı. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 75-84.
- Avison, K., & Rawson, M. (2016). The task and content of the Steiner-Waldorf curriculum. Edinburgh: Floris Books.
- Aydın, H. (2010). Dinî-felsefî temelleri ışığında Fârâbî'nin eğitim ütopyası. Kelam Araştırmaları, 8(1), 123-150.
- Barnes, H. (1991). Learning that grows with the learner: An introduction to Waldorf education. Educational Leadership, 49(2), 52-54.
- Bayrakdar, M. (2008). İslam felsefesine giriş. Beyaz Kule Yeni Çizgi Yayınları.
- Bilim, C. Y. (1998). Türkiye'de çağdaş eğitim tarihi. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Binbaşoğlu, C. (2005). Türk eğitim düşüncesi tarihi. Anı yayınları.
- Bjornholt, M. (2014). Room for Thinking: The Spatial Dimension of Waldorf Education. Research on Steiner Education, 5(1), 115-130.
- Carlgren, F. (2008). Education Towards Freedom. Edinburgh: Floris Books.
- Clouder, C. (2003). Teaching as learning in a Steiner Waldorf Setting. Christopher Clouder. https://www.christopherclouder.com/wp-content/uploads/2016/02/Teaching_as_Learning_in_a_Steiner_Waldorf_Setting.pdf
- Clouder, C., & Nicol, J. (2010). Waldorf yöntemiyle harika çocuk nasıl yetiştirilir? (S. Dönmez, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Creswell, J. W. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (4th ed.). SAGE Publications.
- Çamdibi, M. (2020). Kalpten şahsiyete giden yol: Gazali. In A. F. Arıcı (Ed.), Büyük eğitimciler (pp. 37-47). Pegem Kültür.
- Çelik, A. (2007). Hatıralarla sıbyan mektepleri. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (27), 126-135.
- Doğan, F. (2024). Aşkıllık geleneğinde ideal insan tasavvuru. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 6(15), 198-233.
- Edmunds, F. (2012). An Introduction to Steiner Education. Forest Row: Sophia Books.
- Etik Acar, G. (2018). *Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre "insan" kavramı* (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, F. Y. (2015). Okul öncesi eğitimde uygulanan çocuk merkezli yaklaşımların kuramsal temel, eğitim ortamı ve öğretmen rolü açısından karşılaştırılması. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(12), 192-212.
- Ergin, O. N. (1977). Türkiye maarif tarihi. Eser Kültür Yayınları.

- Ergün, M. (1993). İnsan ve eğitimi üzerine bir deneme:Mevlana'nın eğitim görüşleri. Ankara: Ocak Yayınları.
- Freunde Waldorf. (2022). Waldorf World List. Waldorf World List. <https://www.freunde-waldorf.de/en/waldorf-worldwide/waldorf-education/waldorf-world-list/#:~:text=Waldorf%20World%20List%20The%20Waldorf%20World%20List%20contains,lest%20once%20a%20year.%20Find%20the%20PDF%20here>
- Fosnot, C. T. (2013). Constructivism: Theory, Perspectives, and Practice. Teachers College Press.
- Gazali, İ. (1967). İlâhî sır (A. Şener & Ş. Topaloğlu, Çevirmen). Çağaloğlu Yayınevi.
- Gelişli, Y. (2002). Osmanlı Devleti ilköğretim kurumlarında sıbyan mektepleri. In Türkler ansiklopedisi (Vol. 15, pp. 35-43). Ankara: Yeni Türkiye.
- Günaltay Başak, M. (2020). Osmanlı'dan günümüze sıbyan mektepleri üzerine halk bilimsel bir inceleme (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- International Association for Steiner/Waldorf Early Childhood Education [IASWECE]. (2022). IASWECE. <https://iaswece.org/home/>
- Kahramanoğlu, R.& Şahin, F. (2019). Hacı Bektaş Veli Felsefesinin Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı), 41-58.
- Kaplan, M. (2020). Kültür ve dil. Dergah Yayınları.
- Kayahan Yüksel, D., & Kartal, S. (2020). Okul öncesi dönemde alternatif bir eğitim modeli: Waldorf yaklaşımı ve materyallerine yönelik öğretmen görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(3), 845-859. <https://doi.org/10.30703/cije.656302>
- Kazıcı, Z. (2004). Osmanlı'da eğitim öğretim. Kayhan Yayınları.
- Keskinpalta, D. (2011). An exploration of the Anatolian pedagogy in relation with two alternative pedagogies: Montessori method and Waldorf pedagogy (Master's thesis). University of Bristol.
- Koca, C., & Ünal, F. (2018). Türkiye'deki bir Waldorf anaokulunun misyon, vizyon ve diğer anaokullarından farklı yönlerine ilişkin görüşlerin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 185-206. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.6c3s9m>
- Kotaman, H. (2014). Waldorf okulu. Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği XIII. Geleneksel Eğitim Sempozyumu Bildiri Kitabı: Teori, uygulama ve değerlendirmeleriyle farklı eğitim ve öğretim model/yöntem/yaklaşımları (ss. 155-159). Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği.
- McDermott, R. (2012). American philosophy and Rudolf Steiner. Great Barrington, MA: Lindisfarne Books.
- Nurdoğan, A. (2014) II. Abdulhamid Döneminde ilköğretim okullarındaki ders kitapları ve tarih öğretimi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3, 82-111.
- Ogletree, E. J. (1996). The comparative status of the creative thinking ability of Waldorf Education students: A survey. ERIC Document Reproduction Service No. ED400948.
- Oktay, A. (2004). Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem (5. baskı). İstanbul: Epsilon.
- Oltu, N. (2023). 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde okul öncesi eğitim (Yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Onur, T., & Topkaya, Ş. (2017). Erken çocukluk eğitimi mozaïği: Büyük düşünceler/fikirler, modeller ve yaklaşımlar. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öcal, M. (1973). Âmin. In İslam ansiklopedisi (Vol. 3, p. 63). İstanbul: MEB.
- Öz, M. (2008). Amerika'da alternatif bir eğitim modeli olarak kişi merkezli eğitim (Yüksek lisans tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Öztürk, T. (2014). Türk kültüründe pedagoji eğitimi açısından *Ahlâk-ı Alâî*: Çocuk terbiyesinin adabı. *Belleten*, 78(282), 931-954. <https://doi.org/10.37879/belleten.2014.931>
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü III. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Puma, M., Bell, S., Cook, R., Heid, C., Shapiro, G., Broene, P., & Ciarico, J. (2010). Head Start Impact Study: Final Report. Administration for Children & Families.
- Reinhard, B. (1997). Public Waldorf school in Calif. under attack. *Educational Week*, 16(39), 1-3.
- Sapsağlam, Ö. (2020). Millet mektebinin büyük muallim ve mütefekkiri: Nurettin Topçu. In A. F. Arıcı (Ed.), *Büyük Eğitimciler* (pp. 297-307). Pegem Kültür.
- Sapsağlam, Ö. (2024). Erken çocuklukta karakter ve değerler eğitimi: Teoriden uygulamaya (5. Baskı). Esra Ömeroğlu (Edt.). Pegem Akademi.
- Sönmez, V. (2011). Türk eğitim felsefi temelleri. In A. Boyacı (Ed.), *Eğitim felsefesi* (Ünite 5). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Stehlik, T. (2019). Waldorf schools and the history of steiner education: An international view of 100 Years. Palgrave Macmillan.
- Stockmeyer, K. E. A. (2017). Rudolf Steiner's Curriculum for Steiner-Waldorf Schools: An attempt to summarise his indications. Edinburgh: Floris Books.
- Topçu, N. (2016). Türkiye'nin maarif davası. Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2020). Mehmet Akif. Dergah Yayınları.
- Toprak, S. (2020). Farabî'nin eğitim anlayışı. *Genç Mütefekkirlere Dergisi*, 1(2), 136-149.
- Tozlu, N. (2016). Eğitimden felsefeye. Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. Jossey-Bass.
- Ulutaş, İ., & Tutkun, C. (2018). Montessori eğitimi yöntemi ve uygulama örnekleri. F. Temel (Ed.), *Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar içinde* (s. 40-69). Hedef CS Yayıncılık.
- Utkugün, C. (2020). Muallim-i Salih: İbni Sina. In A. F. Arıcı (Ed.), *Büyük eğitimciler* (pp. 37-47). Pegem Kültür.
- Whedon, S. W. (2007). Hands, hearts, and heads: Childhood and esotericism in American Waldorf education (Doctoral dissertation). University of California, Santa Barbara.
- Williams, C. L., & Johnson, J. E. (2005). The Waldorf approach to early childhood education. In J. L. Roopnarine & J. E. Johnson (Eds.), *Approaches to early childhood education* (4th ed., pp. xx-xx). Merrill Prentice Hall.
- Yazıbaşı, M. A. (2014). II. Meşrutiyet dönemi sıbyan/İptidai ve rüştiye mekteplerinde ahlak eğitimi ve öğretimi (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeniterzi, E. (1995). Mevlana'nın Eserlerinde İnsan Terbiyesi. 7. Millî Mevlana Sempozyumu. Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2020). Muallim-i Sani: Farabi. In A. F. Arıcı (Ed.), *Büyük eğitimciler* (pp. 25-36). Pegem Kültür.